

UN DIPLOMA DESCONEGUT DEL REI ODÓ A FAVOR DEL SEU FIDEL WICFRID (888-898)

GABRIEL ROURA
Arxiu Capitular de Girona

Complint amb la tasca d'arxiver, encomanada pel Capítol de Girona, fa un parell d'anys que vaig emprendre la comesa, pacient però apassionant, de catalogar i inventariar la rica i ensems copiosa documentació que guarda la nostra Seu.

Dels diversos fons de què consta el nostre Arxiu, el dels pergamins potser era el que calia catalogar i inventariar amb més urgència, per tal com havia desaparegut l'antiga distribució en Armaris i Plecs que la composava, impeding el fàcil accés als estudiosos i als investigadors. Per diversos motius, que no fan al cas, havia quedat barrejada i informe la gran quantitat dels pergamins, uns quinze mil aproximadament, del nostre fons documental.

Tenim ja acomplerta una primera etapa del Catàleg-inventari dels pergamins que, ordenats cronològicament, van des del segle IX -any 834- fins al segle XII -anys 1200 inclusivament-.

La primera etapa consistí en aplegar els pergamins compresos des de la data més antiga possible, fins l'any 1200 complert. La segona etapa, hom la dedicà a fer-ne la regesta i a documentar-los, és a dir, a anotar la bibliografia essencial de cada document, a partir de les col·leccions diplomàtiques més a l'abast, com són: *Marca Hispànica*, *Histoire de Languedoc*, *Catalunya Carolíngia*, *Viaje Literario*, *España Sagrada*, *Llibre Verd del Capítol*, *Llibre de la Sagristia Major*, *Cartoral de Carlemany* i *Notícies Històriques*, pels Diplomes Imperials i Reials.

Fou en aquesta segona etapa quan ens adonàrem que un Precepte del rei Odó a favor del seu «fidel» Wicfrid, mancava de signatura i no figurava en cap de les col·leccions esmentades, la qual cosa ens esperonà a investigar amb més detenció sobre la seva existència i les circumstàncies del seu lliurament.

El recurs als Reculls dels Actes dels reis Francs, especialment el Recull del professor Georges Tessier, pel rei Odó, ens portà a la convicció de què el Diploma que avui presentem és desconegut i, per l'estudi paleogràfic i diplomàtic que n'hem fet, és també original¹.

Heus ací una bona notícia pels investigadors i els historiadors, particularment del nostre País.

La celebració del 1200 aniversari de la incorporació de Girona a l'imperi carolingi, que s'inicia amb aquest Col·loqui organitzat pel Col·legi Universitari de Girona (Universitat Autònoma de Barcelona), ofereix el marc idoni per publicar-lo, a través de la nostra senzilla col·laboració.

El treball que presentem consta dels següents apartats:

1. Transcripció del Diploma.

¹ Georges TESSIER, *Recueil de Actes d'Eudes, roi de France (888-898)*. Paris, Imprimerie Nationale, 1967.

2. Notes paleogràfiques.
3. Notes diplomàtiques.
4. Contingut del document.
5. Notícia d'un Diploma del rei Lluís IV, d'Ultramar, també desconegut, a favor del bisbe-abat Gomar, de Girona.

1) Transcripció del Diploma.

El Diploma del rei Odó al seu «fidel Wicfrid», com ja es dirà, pateix d'una mancança important: ha perdut l'escatocol, és a dir, la part final del document que conté les dates i les subscripcions. Aquesta deficiència, però, no dificulta l'estudi del contingut del text, ni veure les característiques paleogràfiques suficients que ens permetin descobrir qui fou el notari autor del Diploma i, per consegüent, datar-lo amb la major precisió possible.

L'origen del Diploma caldrà cercar-lo en la radicació Narbonesa de la branca materna del beneficiat Wicfrid –antics hispans–, encara que la presència del document a la nostra seu, tingui que veure forçosament amb les donacions rebudes per part de la branca paterna, totes aqueixes ubicades en terres gironines. Potser la Vall del Llèmana o Ullà, tan lligades ambdues a la nostra canònica.

Tot amb tot, el Diploma expressa un reconeixement a la fidelitat de Wicfrid, per part del rei Odó, qui experimentà alguna dificultat a l'hora de rebre el reconeixement en ser investit amb la dignitat reial.

| Orleans | Juny de 889 o Juny de 890.

Diploma del rei Odó concedint al seu fidel Wicfrid propietats fiscals i altres terres aprisionades pels seus majors, situades en el Pagus de Narbona i en el Pagus de Girona: a la vall del Llèmana, a Vilademuls, Sords, Figueroles, Ullà i un molí fariner situat en el riu Terri.

A. Original que es guarda a l'Arxiu Capitular de Girona. N.º 8.

CRISMO. In nomine Domini Dei aeterni et Salvatoris nostri Ihesu Christi. Odo clementia Dei rex. Regalis celsitudinis mos est fideles suos donis multiplicibus atque donationibus ingentibus honorare sublimesque efficere. Noverit igitur omnium fidelium Sanctae Dei ecclesiae nostrorumque tam
5 presentium quam futurorum industria quoniam placuit serenitati nostrae quendam fidelem nostrum Wicfridum de quibusdam rebus nostrae proprietatis honorare. Sunt autem eadem res in Pago Narbonense in villa Liziniana et in Casiliaca vel in Aspera seu in Sancta Candida sive in Segiana omnem aprisionem quem Stephanus avus supradicti Wicfridi habuit et sua
10 mater nomine Kintala concedimus et in proprium. et de fischo cum villare Lacum cum omnibus adiacentiis suis. et de ipso fischo qui est sub Sancta Reparata. Et in Pago Ierundense aprisio quem pater suus |Undila| habuit in valle Lemina cum omnibus adiacentiis suis. et villa Mulinensis cum villares duos Surdes et Filkerolas. Terminatur vero de parte orientis ad villam Cardonarias vel in terras Golcedet. De parte meridie terminatur de villa Crucilias vel in termino Sancto Saturnino. Et de parte occidentis de Fornels. De parte Circii de villa Planiles et fischo qui est in Uliano farinarium autem qui est in flumine Sterria. Unde hoc nostrae altitudinis preceptum fieri et eidem
15 dari iussimus per quod precipimus atque iubemus ut ab... et deinceps iamdictus Wicfridus prefatas res cum omnibus ibidem iuste pertinentibus liberius teneat atque possideat vel quicquid facere voluerit liberam ac firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi sicut et ex aliis rebus suae... aprisionem que supradictus Wicfridus babeat vel habere...

La mancança assenyalada més amunt, és a dir, la pèrdua de l'escatocol, no causa, afortunadament, cap altre problema que el de la datació precisa del Diploma, quant als aspectes cronològics i topogràfics, i queda ben determinat l'autor o Notari que qualificà l'acte reial. Així, les notes paleogràfiques i diplomàtiques que segueixen, tenen, per una banda, valor confirmatiu de l'autor material de la confirmació reial i, per l'altra, el de revisar les característiques escriptòries del primer Notari que actuà sota el rei Odó i influí, de forma determinant, en els usos dels seus successors.

Durant el regnat del rei Odó, els caps nominals de la Cancelleria foren sempre grans eclesiàstics, però els Diplomes que produïren no ens diuen res de la seva activitat a la Cancelleria, per tal com cap no porta senyal de la seva intervenció directa.

Els autors materials dels actes del rei foren els tres Notaris que actuaren al llarg del regnat del rei Odó, prou coneguts i documentats per les seves peculiaritats, tant com a escriptors que com a diplomates, la qual cosa ens permet d'identificar, sense cap mena de dubte, l'autor del document que estudiem.

Cancellers i Notaris.

El primer Canceller del rei Odó fou «Eblo» o «Eblonis», abat de Saint Germain-des-Prés. Exercí el càrrec des de l'entronització del monarca el 13 de gener de l'any 888, fins al 15 de juliol de 891. El succeí el bisbe de París «Askerius», conegut per un Diploma de 30 de setembre de 892. El tercer fou «Adalgarius», bisbe d'Autun, conegut per dos Diplomes, un de 28 de maig i el segon de 15 d'octubre de 893. Finalment, el quart fou «Galterius», Arquebisbe de Sens, documentat abans del 2 de maig de 894, fins al final del regnat en 898.

Els Notaris que exerciren el seu càrrec a la Cancelleria reial, sota els quatre Cancellers esmentats, foren el primer «Throannus», des de 888 fins el dia 3 de setembre de 892; el segon fou «Arnulfus», de setembre de 892, fins a maig de 894; el darrer fou «Heriveus», que exercí el notariat des de maig de 894, fins al final del regnat.

Com s'ha insinuat més amunt, aquests tres Notaris reials presenten, cadascun d'ells, unes característiques pròpies tan marcades, que es poden diferenciar i identificar abastament. En base a aquestes notes, podem afirmar que el Diploma que ens ocupa fou donat pel rei Odó al seu «fidel» Wicfrid, en el començament del seu regnat, essent Canceller Eblo i Notari «Throannus».

La datació, doncs, del present Diploma ha de circumscriure's al temps del notariat de Throannus, autor material de tot el document, com es podrà comprovar en les notes paleogràfiques i en les diplomàtiques.

Més amunt hem dit que el notari Throannus exercí el seu ofici des del dia de l'elecció del rei Odó, el 13 de gener de l'any 888 fins al dia 2 de setembre de l'any 892. Aquest seria, en principi, l'àmbit temporal de la concessió i de la confecció del document. Però sabem que els recaptadors de beneficis, tant els bisbes i abats per a llurs Seus i Monestirs, com els particulars, aprofitaven l'avinentesa de les grans concentracions convocades pel rei, per a demanar el seu favor.

Durant el notariat de Throannus, en el començament del regnat d'Odó, tingueren lloc diverses assemblees que aplegaven, no solament els magnats de la Cort sinó també els prohoms y personatges vinguts de tots els àmbits del reialme. Un primer plàcid fou el que se celebrà a Orleans, pel juny de l'any 889, on foren lliurats molts preceptes. Una segona assemblea tingué lloc l'any següent, pel juny de 890 i també a la mateixa ciutat. També trobem diversos Diplomes signats a Meung-sur-Loire en ocasió de celebrar-se un sínode eclesiàstic, pel juliol de 891. Encara cal consignar dues reunions més al palau reial de la Verberie, pel juny dels anys 891 i 892.

Aquestes grans reunions, celebrades sempre en els mesos d'estiu, fornien la gran oportunitat per a la recapta dels favors reials. Precisament, està ben documentada la presència de personatges septimans i hispans —catalans— en tals reunions.

Pel que fa al gest reial en favor del nostre Wicfrid, pensem que el podem inserir entre els nombrosos que foren lliurats a Orleans en 889 o 890.

En conclusió, assignem la data de juny de 889 o juny de 890 per el nostre Diploma.

Així tenim que els Diplomes del rei Odó relacionats amb Girona, serien els cinc següents:

1. Orleans, juny 889. Al prevere Wifred a petició del bisbe Servusdei.
2. [Orleans] juny 889 o juny 890. Al fidel Wicfrid, per iniciativa reial.
3. Meung-sur-Loire, 15 juliol 891. A la Seu de Girona a petició del bisbe Servusdei.
4. Meung-sur-Loire, 15 juliol 891. A Petroni, a petició del bisbe.
5. Meung-sur-Loire, 15 juliol 891. A Emma, a petició del bisbe.

Els Diplomes originals reconeguts per «Throannus» —«Throannus notarius ad vicem Eblonis recognovit et subscripsit»— són dotze fins ara, ja que el nostre serà el tretzè, tots ells escrits per la mateixa mà definida i identificada.

Notes Paleogràfiques

El pergami és mutilat, ja que li manca ben bé un terç del final, segons hem calculat, on contenia les clàusules finals, la datació tòpica i cronològica i les subscripcions. El suport material del document és de pell d'ovella ben elaborada, conferint-li un aspecte agradable a la vista i una qualitat flexible i suau al tacte. Les mides actuals són de 325 mm. d'alçada, per 512 mm. d'amplada. El pergami ha estat degudament retallat aprofitant tot el que donava de si la pell, ben ratllat a punta seca clarament perceptible; comença, a la part superior, amb dues ratlles horitzontals paral·leles, separades 14 mm. una de la altra, a fi d'encaixar-hi l'inici del Protocol, a partir del Crismó. Les ratlles que contenen la resta del text, presenten una separació de 35 mm. l'una de l'altra.

L'escribà usa tinta de color ocre; fa la impressió que escriu amb una ploma ben tallada, a la vista de l'escassíssim contrast entre els forts i fluixos de la calligrafia.

El Crismó fa 137 mm.; és fet d'una llarga tija invertida, lleugerament ondulada, que acaba en forma de fulla trilobulada. La part central de la fulla va exornada amb nou puntets. A la part superior, hi ha uns entrellaços que, de forma fantasiosa, presenten les lletres del signe sagrat. Aquesta forma de crismó és específica del notari «Throannus».

La lletra del començ, és a dir, tota la primera línia del text, és de mòdul molt més gros, comparat amb el mòdul molt petit de la lletra del text; va encaixada entre dues ratlles paral·leles ja esmentades, i fa 14 mm. d'alçada. Presenta lligadures i nexes estranys al sistema canonitzat, però normals en aquesta mena de documents. La primera línia comprèn: Invocació, Intitulació i part de l'Exordí.

El «ductus» i el traçat de la lletra del text és molt regular, uniforme i aparent, fruit d'una mà hàbil, en l'aspecte cal·ligràfic. Malgrat el precari estat en què ha estat recuperat, la seva lectura resulta fàcil, a causa de la bona tinta i de la bona mà de «Throannus».

L'escriptura del text és la típica minúscula cancelleresca que, derivant dels elements artificiosos de les Cancelleries merovíngies, és clarament fundada en la carolina. Els trets generals característics d'aquesta escriptura cancelleresca, en els segles IX i bona part del segle X, són els traços verticals o pals de les lletres

exageradament allargats i ondulats, amb inclinació vers la dreta; les corbes superiors de «f» i «s» tenen tendència a format un ullet; la «g» es tanca a baix i va lligada al cos de la lletra mitjant un petit traç vertical; la vocal «o» presenta una cresta o petita banya, ben característica i distingible; les «a» són obertes i definides, com si fossin fetes de dues «cc» lligades; la «c», sempre amb cresta que sobresurt de la línia d'escriptura; les «p» fan la panxa en forma de punta de llança amb el pal molt curt. En fi, uns mòduls verticals, lleugerament ondulats o en forma de quatre aràbic, substitueixen els traç horitzontal del signe abreviatiu².

Les característiques generals assenyalades configuren el «ductus» cancelleresc, aplicat a una minúscula carolina magníficament traçada i molt acostada a l'escriptura librària, en el cas de «Throannus».

Abreviatures. – Usa punt i coma al final de la «q» per indicar la conjunció encílica «-que». Els mateixos punt i coma s'usen per la final en «-bus»; la «a» petita oberta sobre consonant; la terminació «-ur» en forma de petit «2» sobrescrit, amb la cua allargada; els «per» i «pro» són normals: el primer trencant el pal de la «p» amb un traç horitzontal, el segon, perllongant el traç que dibuixa la panxa de la «p», vers l'esquerra en sentit descendent.

Nexes i Lligadures. – La conjunció copulativa «et» del text, es presenta en la forma estereotipada del sistema tironià. En la línia inicial, la conjunció apareix amb la «e» crestada, amb el traç horitzontal allargat formant la «t» amb l'ull a l'esquerra. La síl·laba final «-re» la fa allargant el segon traç de la «r» per fer-hi cavalcar els dos traços de la «e». Uneix el grup «st» amb un arc rodó; el grup «rt», amb l'arc apuntat; la parella «nt» allarga el traç final de «n» per tal de recolzar-hi un traç ascendent, que presenta la «t».

Nomina Sacra. – La invocació presenta els «nomina sacra» amb normalitat: «dni» per «domini», amb entrellaç sobre la «n»; «dei» és normal; «xpi», amb signe vertical ondulat sobre la «p».

Notes Diplomàtiques

El Diploma del rei Odó que presentem conté, afortunadament, les parts més importants de què solen constar els documents reials de l'època, aquelles que ens permeten tenir notícia de l'acte acomplert, així com dels seus protagonistes.

En gràcia a la brevetat, apuntem solament els inicis de les fórmules emprades, per tal de distingir-ne les clàusules. Manquen, com ja s'ha dit anteriorment les clàusules finals sancionadores, de salvaguarda, de corroboració i el protocol final o escatocol³.

A. Invocació Simbòlica. – En tots els Diplomes del rei Odó, en el marge esquerra, a l'alçada de les tres o quatre primeres línies, el dibuix anomenat Crismó o invocació simbòlica. Ha quedat summàriament descrit en les precedents notes paleogràfiques.

Invocació Verbal. – «*In nomine Domini Dei aeterni et Salvatoris nostri Iesu Christi*». La invocació verbal figura en tots els Diplomes originals d'Odó. Durant el notariat dels dos primers Cancellers, els titulars Throannus i Arnulfus, des de 889 a 893-894, s'usaren dues fórmules, preferentment la que consta en el nostre Diploma gironí i que es perllongarà quasi constantment durant tot el regnat d'Odó i el de Carles el Simple.

² Giorgio CENTETTI, *Lineamenti di Storia della Scrittura Latina*. Bologna, 1954. Pàgs. 202 i ss.

³ Giovanni VITANI, *Diplomatica*. Ristampa Anastatica. Milano, 1972, Pàgs. 47-53.

B. Intitulació. – «*Odo clementia Dei rex*». Al començ del regnat d'Odó es varen usar diverses fórmules: «*Odo gratia Dei rex*», «*Odo clementia Dei rex*» i «*Odo misericordia Dei rex*». Cap d'elles tingué, al principi, preferència sobre les altres, puix hi ha diplomes coetanis que duen intitulacions diverses. Però a partir de desembre de 889, quan Throannus dóna normes precises a la Cancelleria, s'imposa la fórmula que figura en el Diploma que estudiem: «*Odo clementia Dei rex*». És la que ell usa sempre en els actes que ell prepara i escriu personalment i és la que esdevindrà exclusiva fins a la fi del regnat. Encara cal que notem un detall de gran importància per a la identificació dels documents de Throannus. Després de la Intitulació reial, el nostre notari posa, en tots els seus actes, quatre punts sobreposats, l'inferior agafant la forma de petita coma.

C. Exordi. – «*Regalis celsitudinis mos est fideles suos donis multiplicibus atque donationibus ingentibus honorare sublimesque efficere*». L'exordi o preàmbul s'usa sempre en la cancelleria d'Odó, seguint les maneres dels monarques predecessors, semblants als de Lluís el Piadós i de Carles el Calb. Podem dir que s'inspiren en les antigues «*Formulae Imperiales*» degudament adaptades al cas de donacions a particulars, com ara en el nostre cas del «fidel» Wicfrid.

D. Notificació. – «*Noverit igitur omnium fidelium Sanctae Dei ecclesiae nostrorumque tam presentium quam futurorum...*» La notificació consta sempre en els actes d'Odó, sense excepció. La fórmula va lligada a l'exordi mitjançant diverses locucions o conjuncions, entre les que cal destacar la més usual: «igitur». Ressaltem, encara, que el rei sol adreçar-se, com aquí, a tots el fidels de l'Església, presents i venidors.

E. Disposició. – «*... placuit serenitati nostrae quendam fidelem nostrum Wicfridum de quibusdam rebus nostrae proprietatis honorare...*». Aquesta frase ens mostra la voluntat i la iniciativa del rei mateix en concedir els béns demanats, procedents, com veurem, d'aprisions de terres fiscals situades en el Narbonès i en el Gironès.

F. Pertinència. – «*Unde hoc nostrae altitudinis preceptum fieri et eidem dari iussimus per quod precipimus atque iubemus...*». El mot «preceptum» que fica en la clàusula i el mot «auctoritas» constitueixen les locucions habituals en els preceptes reials dels carolingis, sense que el seu ús impliqui distinció entre una decisió del rei o un acte acomplert sota l'autoritat del monarca.

La confecció del document s'insereix dintre la norma o costum establerts en les diverses Cancelleries carolíngies, per més que el regnat del rei Odó constitueixi un parèntesi en la continuïtat de l'esmentada dinastia.

Contingut del Diploma

En general, hom pot afirmar que els Preceptes o Diplomes i Privilegis reials són concedits a entitats, Catedrals i Monestirs, o a particulars, recaptats a través de personatges de prou influència a la Cort com per garantir la concessió del favor del sobirà. Són els peticionaris, que s'encarreguen de gestionar el bé destijat.

D'entre tots els Diplomes coneguts del rei Odó, solament se'n coneixen dos lliurats a particulars, a dos fidels, l'únic conegut fins ara donant terres en benefici era datat el dia 16 de juny de 889, i el que ara donem a conèixer donat al fidel Wicfrid a qui són confirmades a prisions i béns fiscals, com ja veurem. En els dos documents no es fa menció ni de cap requesta anterior de l'interessat o a gestió d'un tercer. En els dos casos apareix ben palesa la iniciativa del rei: «*... quoniam placuit serenitati nostrae quendam fidelem nostrum Wicfridum de quibusdam rebus nostrae proprietatis honorare...*». Per tant es tracta d'una concessió graciosa del rei, otorgada espontàniament, com deixa veure la fórmula que acabem de citar.

Aquesta circumstància ja ens permet de sospitar que el fidel Wicfrid era molt entrat a la Cort o que, en el cas d'Odó alié a la continuïtat dinàstica, Wicfrid li fos especialment addicte a l'hora de manifestar les fidelitats al tron. Però encara hi ha més qüestions, com anem a veure. Les «res» o propietats reials es troben ubicades en dos «Pagus» o territoris diferents: primerament en el pagus de Narbona, on radiquen la majoria de les aprisions fetes pels «hispan» i reconegudes per Diplomes de diversos monarques carlingis, començant pel mateix Carlemany. Les propietats objecte de la donació radiquen a «Liziniana, Casiliaca, Aspera, Sancta Candida, Segiana», llocs que s'identifiquen amb Lézignan, Asperan, Saint-Candile i Sigean, sense que hàgim pogut situar Casiliaca. Aprisions situades en aqueixos mateixos llocs, ja apareixen donades a d'altres «hispan», segons queda consignat en la Catalunya Carolíngia⁴, o en els autors de l'*Histoire de Languedoc*⁵, entre altres llocs.

Segonament, en el pagus de Girona, aprisions fetes pel pare del recipiendari Undila, a la Vall del Llèmana, a «Villa Mulinensis» amb els vilars de «Surdes» i «Filkerolas», és a dir, a Vilademuls, Sords i Figueroles, prop de Banyoles. Seguidament assenyala les afrontacions: la part Oriental, cita una vil·la «Cardonarias» desconeguda; a Migdia la vila de Cruïlles –Crucilias– i el terme de Sant Sadurní; a Occident Fornells; i a Cerç Planils –Planiles–, és el fisc d'Ullà i un molí fariner en el riu Terri.

D'antuvi podria semblar estranya la donació de terres o la seva confirmació situades en llocs tans distints, com ara són el Narbonès i el Gironès, però no ho serà tant si parem esment en els personatges que hi són citats, a partir del beneficiat Wicfrid.

De Wicfrid, ja hem vist com en el document se li confereix el títol de «fidel», sense precisar res més; però, tot seguit de la concessió de les viles narboneses, es reconeix que foren aprisionades pel seu avi Esteve –«...omnem aprisionem quem Stephanus avus supradicti Wicfridi habuit et sua mater nomine Kintala...» i que també posseï la seva mare Kintala.

La personalitat d'Esteve ens és abastament coneguda gràcies al Sr. Ramon d'Abadal, que ha estudiat la documentació relacionada amb la seva activitat⁶. Sense que es pugui confirmar, de moment, seguint la línia de pensament del citat Ramon d'Abadal, pensem que aquest Esteve és un dels dos «hispan» del mateix nom que figuren en la llista que porta el Precepte «Pro Hispanis» de l'Emperador Carles, lliurat a Aquisgrà, el 2 d'abril de 812⁷.

Però sigui com sigui, Esteve apareix l'11 de setembre de 834, actuant com a vescomte de Narbona, el document diu «vicedominus», en una deposició testimonial sobre els drets de possessió del vil·lar de «Fonts», a Narbona, reclamats per Theudefred, fill de Joan⁸; encara, per recomanació del marquès Aleran, rep de Carles II, el Calb, a 18 d'octubre de 849, les viles narboneses de Vilarroja, amb els vilars de «Vibiliano», i «Ancherano»⁹. Tres anys més tard, a 10 de setembre

⁴ Ramon D'ABADAL, *Catalunya Carolingia. Els Diplomes Carlongis a Catalunya*. Vol. II, segona part. Barcelona, 1952. Els Preceptes XVIII, pàg. 340; XXXII, pàg. 368; XXXIII, pàg. 371.

⁵ Dom DEVIC i D. VAISSETE, *Histoire de Languedoc*. Toulouse. Edit. Privat, 1875. T. I, pàg. 844.

⁶ Ramon D'ABADAL, *Dels Visigots als Catalans. I La Hispania visigòtica i la Catalunya carolíngia*. Ed. 62. Barcelona, 1968. Pàg. 201-211. Vegi's del mateix autor, *Catalunya Carolingia II*, segona part, Particular XXXIII, introducció.

⁷ Ídem, Op. cit. II, segona part. Precepte II, pàg. 312.

⁸ DEVIC-VAISSETE, Op. cit. II, col. 185, prev. 85.

⁹ Ídem, Ídem, Op. cit. II, col. 281-282, prev. 136.

de 852, fa costat al marquès Odalric, en el judici tingut a Crespià de Narbona, per resoldre el plet entre el monestir de Caunes i un tal Odiló, per la possessió d'uns boscos. En aquesta ocasió, Esteve apareix com a «vassus dominicus»¹⁰.

D'aquest personatge en coneixem un fill, també anomenat Esteve. Aquest entroncà amb la família del Comte Bera, que ho fou de Barcelona de 801 a 820, pel casament que el jove Esteve feu amb Anna, néta de Bera, filla de Rotruda i Alaric Comte d'Empúries. Aquest Esteve junior també és personatge principal en la seva actuació pública. Així el 23 de març de 874, actua com a Jutge del Comte Miró el Vell, de Conflent. D'Esteve i Anna, ens interessa fer notar, per arribar al nostre Wicfrid, el Precepte de Carles III, el Simple, a ells atorgat per intercessió de la mare del rei, Adelaïda, i a precís de l'Arquebisbe de Narbona Arnust. El Precepte és expedit a Tours-sur-Marne el 14 de juny de 899, i els confirma la propietat de nombrosos alous situats en el pagus de Narbona i en els Comtats de Rosselló, y d'Empúries i de Besalú. A Narbona s'atorga «... de villa Liciniano cum finibus et adiacentiis ac villaribus ab omni integritate quartam partem». És evident la connexió entre el Precepte del rei Odó, quan al lloc de «Liciniano», amb el del rei Carles donat a favor d'Esteve i Anna.

Això, i el fet que el nostre Diploma esmenti l'avi Esteve, com ja hem vist més amunt, amb la mare Kintala, ens indueix a pensar que Esteve, vescomte, tingué a més del fill Esteve, jutge, una filla anomenada Kintala, mare del nostre fidel Wicfrid, el fidel receptor de la vila de «Liziniana». D'aquesta forma, tot l'alou de la vila passava a mans de la família, és a dir, que l'aprisió del vescomte Esteve, és compartida entre el fill Esteve i el nét Wicfrid.

Queda l'altra part de la donació, la que afecta les terres gironines. Terres que foren aprisionades per Undila, pare de Wicfrid. Undila era un personatge de relleu que actuà com a Jutge en el Comtat de Girona, d'on era, molt probablement, originari. El dia 17 de maig de 881, actuava de jutge en el judici tingut a la vila de «Purtos», entre L'Èscala, Belcaire i el mar, sota la presidència dels Comtes Dela, de Girona, i Sunyer, d'Empúries, per discenir les queixes del bisbe Teotari contra Andreu, que havia aprisionat terres entre Belcaire -Bedenga- i Ullà.

Estremir, procurador del bisbe, al·legava que el dit Andreu retenia algunes peces de terra i cases i horts que el senyor rei havia donat a Santa Maria i a Sant Feliu, és a dir, a la Seu de Girona. Andreu, per la seva banda, també al·legava un precepte reial que legitimava les seves pretensions. Llavors tota la caterva de personatges: comtes, bisbe, vescomtes, jutges i altres, anaren «super ipsa archa», és a dir, pujaren a la partió de les termenacions i allí encomanaren a Undila que es fes càrrec d'amidar les terres disputades i procedís a dividir-les, segons la llei gòtica¹¹.

Un altre document que ens narra l'activitat d'Undila, pare de Wicfrid, és la disposició testifical que tingué lloc a Sant Cebrià d'Esponellà, Comtat de Besalú, promoguda pel bisbe Wigó per assegurar la possessió d'unes vinyes que la mitra havia plantat a la vila de Bàscara, segons es desprenia de preceptes dels reis Lluís i Carles, a favor dels bisbe de Girona¹².

Ja hem vist que les propietats reconegudes a Wicfrid, estaven esparses pel Comtat de Girona, però notam que també a Ullà. Així, tal com succeeix en la

¹⁰ Ídem, Ídem, Op. cit. II, col. 287, prev. 139.

¹¹ A. C. GIRONA, «Llibre Verd del capítob», fol 51^r. També Villanueva a *Viage*, T. XIII, ap. VI.

¹² Ídem, Op. cit. fol. 55. Villanueva. V.L. T. XIII, ap. XII.

donació a Esteve i Anna, el seu nebot Wicfrid també rep béns de la Narbonesa, procedents de la branca materna, més altres béns del Comtat de Girona, procedents de la branca paterna.

Encara caldria aprofundir la relació que pot existir entre la família d'Esteve i de Wicfrid, amb els «fidels Alfons i els seus nebots Gomesind i Durant, tot recordant, de passada, el Precepte de Carles II, el Calb, de 27 de març de 847, concedint als citats, les aprisions rebudes dels seus pares, precisament a «Liciniano, Cabimonte» i «Sancta Candida», és a dir, Lézignan, Caumont i Sainte-Candile.

En relació amb el tema central d'aquestes jornades, crec que es poden apuntar dues realitats, a manera de conclusions que es desprenen de la diplomàtica estudiada.

La primera seria constatar una real i forta incidència dels «hispanys», a l'hora de dissenyar la Marca. Aquests «hispanys» refugiats a la Septimània, per interès de la monarquia i d'ells mateixos, serien el suport socio-polític de la nova situació en el nostre país.

Segonament, aquests «hispanys», a través de lligams i relacions familiars com acabem de veure, i per les terres que aconseguiren i aprisionaren —terres fiscals— es convertiren en propietaris de nombrosos béns, que reconeguts i confirmats pels successius monarques, tant carolingis com capètits, formaren l'èlite dels grans senyors rurals, primera pedra de l'edifici feudal que paulatinament s'anà bastint a casa nostra.

Acompanyant la presentació del Diploma del rei Odó, no es pot deixar passar l'oportunitat present per donar notícia d'un altre document desconegut del rei Lluís IV, d'Ultramar.

La raó és doble: d'una banda, contribuir a completar la llista dels Preceptes carolingis relacionats amb Catalunya, i de l'altra, aprofundir en la personalitat del protagonista, el bisbe Gomar de Girona, segon dels tres bisbes d'aquest nom, que regiren la nostra Seu.

El document en qüestió, tracta d'una donació que el bisbe Gomar fa a la Canonja, d'un alou que posseeix a la vila de Llebrés. L'acte de donació està datat a 10 de magi de 947, —«... anno XII regnante Ludoico rege filio condam Karoli». Aquest alou es troba situat en el Comtat de Besalú, en els termes de Navata, Orfans, el riu Fluvià i la riera Algama. El bisbe Gomar, després d'una llarga introducció o exordi de marcat signe escatològic, afirma que la propietat de l'alou que dona el té «per vocem genitori meo vel genitrice mea vel per excomparatione et per preceptum domno Lodoico rege». Aquí apareix la notícia del document reial de Lluís IV, que s'ha perdut. Almenys, no consta en el recull dels Actes de Lluís que confegí el professor Philippe Lauer¹³.

L'obtenció d'aquest Precepte, que sembla, fou recaptat pel mateix Gomar, cal situar-lo entre els anys 939-940 o en 944, arran de les dues anades que el nostre bisbe féu a la Cort. Així ho creiem, seguint l'opinió de Ramon d'Abadal, abastament exposada en el volum «Els Primers Comtes catalans»¹⁴. L'il·lustre historiador dedica el capítol V als preceptes de Lluís d'Ultramar, on exposa l'activitat del monjo, abat i bisbe de Girona Gomar gestionant la concessió de diversos diplomes en benefici de Ripoll, Sant Cugat del Vallés, Vic, Sant Pere de Rodés, a favor del canonge gironí Adalbert i també per a ell mateix. Serien, doncs,

¹³ LAUER-PHILIPPE, *Recueil des Actes de Louis IV, roi de France (936-954)*. Paris, Imprimerie nationale, 1914.

¹⁴ RAMON D'ABADAL *Els Primers Comtes catalans*. Ed. Vicens-Vives. Barcelona, 1961, Pàgs. 271-288.

almenys sis els diplomes que Gomar hauria recaptat en els dos viatges a la Cort dels reis de França¹⁵.

Tenim el convenciment que la proposta d'Abadal d'identificar el monjo Gomar de Sant Cugat del Vallès, amb l'homònim bisbe de Girona, ve avalada per la possessió de la propietat de Liebrés i la posterior donació a la Canonja. De les seves gestions a Breisach i a Laon, Gomar n'és el gran beneficiat, no solament per l'obtenció de l'alou del document, sinó majorment, per haver obtingut la successió episcopal del bisbe Guigó. Sabem que aquest degué el seu nomenament al pare del rei Lluís, Carles III, el Simple; per això demana la investició de la Seu vacant al nou monarca. Com afirma Abadal, Gomar inicia a Girona el costum de conjugar l'episcopat i l'abadiat: el seu successor Arnulf serà bisbe de Girona i abat de Ripoll; més endavant, Odó serà bisbe de Girona i Abat de Sant Cugat del Vallès.

Cum Saluator noster summa pietate. humanum genus de potestatem diaboli et a morte perpetua mirabiliter se ipsum offerendo eripuerit. et ipsa morte dampnauerit. Mirum quomodo miserabilis qui tam puram libertatem meruerit habere se ipsum ultroneus denuo diabolo subdidit. et morti iterum contraditur. Sed illud nobis est glorificandum et admirandum quia qui redemit a morte [prima] iterum misericorditer relaxandi peccata redemit a morte secunda. Scilicet his miseretur omnino quae post perpetrata peccata toto corde ad ipsum reuertitur. Et ideo sumopere cauendum est. ut qui maior est in delictis promptior sit ad conuersationis emendacionem. et cordis conpunctionem, et lacrimis effusionem. et ueram emendacionem. sic percipere cupit delictorum remissionem. Ideoque ego Gothmarus sedis hierundensium humilis aepiscopus. pauens ne repentina mihi mors perueniat. Propter hoc cum summa diligentia adtractaui in animis meis. ut donare faciam alaudem meum ad domum Sanctae Mariae sedis heirundensium in Comitatu Bisuldunense. uilla que dicunt Leporarios cum fines uel termines suos qui mihi aduenit per uocem genitori meo uel genitrice mea uel per excomparatione et per preceptum Domno Lodoico rege. Sic dono ego iamdictus Gothmarus humilis aepiscopus ad aiamdicta aecclesia sedis Sanctae Mariae ipsum meum alaudem cum fines et termines suos totum ab integro. Qui habet afrontationes de Oriente in ribulo Algama. Et de Meridie in domo iusta de Galindone. et ascendit usque ad ipsa archa. et descendit ad flumen Fluuiano. et egredit per ipso termino de uilla Batipalmas. et peruenit usque ad ipsum terminum de Horfanos. Et de Occiduo similiter in ipso terminio de Horfanos et uadit per ipsa summa rocha. et peruadit ad ipso uuado de Richilone. et ascendit per ipso rego qui diuidit inter Spinauersa. et uilla Leporarios. et uadit ad ipso terminio de Spinauersa. Et de Circi in piso torrent qui diuidit inter Leporarios et Oliueta. et Nauata. et peruenit usque in ribulo Algama. Haec omnia superius scripta sic dono uel trado ad domum Sanctae Mariae sedis hierundensium totum ab integro cum fines et termines sicut superius insertum est cum exiis et regressiis earum. Et quicquid contra hac donationem peruenerit pro inrumpendum non hoc non ualeat uindicare quod repetet. sed componat ista omnia sicut superius insertum est. ad domum Sanctae Mariae in duplo cum omnem suam meliorationem. et insuper habeat participationem cum Iuda Scariothis. et sit sors illorum cum Datan et Abiron. et ad liminibus Sanctae aecclesiae extraneus efficiat. et sit eius maledictio sicut psalmista comemorat: «Omnés principes

¹⁵ Ídem, *Catalunya Carolingia*. Vol. II, primera part. Ripoll I, pàg. 159; St. Cugat, pàg. 183; St. Pere de Rodes I, pàg. 226; Vic II, pàg. 300; C.C. Vol. II segona part. Particular XXXIX, pàg. 387.

qui dixerunt possideamus Sanctuarium Dei. Deus meus pone illos ut rotam. et sicut stipulam ante faciem uenti. Et sicut ygnis qui comburit silua. et sicut flama comburet montes. ita persequeris illos in tempestate tua. et in ira tua turbabis eos. Imple facies eorum ignominia et querent nomen tuum Domine.
 40 Erubescant et confundantur in seculum seculi et confundantur et pereant». Et insuper inantea ista donatio firmis et stabilis permaneat modo uel omnique tempore. Facta karta donationis .VI. idus Mai anno .XII. regnante Ludoico rege filio condam Karoli.
 + Gondemarus Sanctae Aecclesiase Heirundensis humilis episcopus qui ad hec donator estitit et firmare rogauit. ss. Teudesindus abba et archipresbiter ss. Erouigius archileuita ss. Ibriarius presbiter ss. Sperandeo presbiter ss. Alexander leuita ss. Ermenricus leuita ss. Holiba ss. Atubi leuita ss. Gischafredus subdiachonus ss. Odoacrus presbiter qui hanc donationem scripsi et subscripsi die et anno quod supra.

947. 5 de juny.

N.º 14 | Olim N.º 75 Pabordia de Juliol. Romanyà. Plech 1 | | 375 | .

DEBAT

F. Udina:

La comunicació de Gabriel Roura m'ha interessat especialment perquè documenta la presència i el paper dels *hispani* en el nostre país; és a dir, del cèlebre règim *pro hispanis*, que Ramon d'Abadal havia treballat tant. Crec, en efecte, que el seu suport sòcio-polític va tenir una gran importància en la configuració de la Catalunya carolíngia, força més de la que darrerament se li concedia.

G. Roura:

Amb la documentació carolíngia a les mans, és innegable que els poderosos del país, aquells que després constituïran la primera noblesa, estan molt lligats amb els hispanis i posseeixen una bona part d'aquestes terres de la Marca. No cal dir, doncs, que estic d'acord amb l'observació del professor Udina.